

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-14\(43\)-85-105](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-14(43)-85-105)
УДК 37.091.12:36-051

Михнюк Сергій Вікторович,
аспірант кафедри управління та освітніх технологій
Національного університету біоресурсів
і природокористування України.
Київ, Україна.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5694-2396>
serhiimykhniuk@gmail.com

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. У статті обґрунтовано зміст та структуру готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін як межової характеристики професійної кваліфікації, компетентності фахівця соціальної сфери; після проходження цієї межі випускник закладу вищої освіти (ЗВО) може систематично нарощувати свої професійні компетенції, поглиблювати свою кваліфікацію.

Спроектовано матрицю структурування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності; готовність майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії подано в сукупності мотиваційного, когнітивно-змістового, операційно-діяльнісного, рефлексивно-оцінного компонентів. Важливе місце у цій структурі відведено мотивації студента – майбутнього соціального працівника – до різних типів взаємодії з клієнтом та в професійному середовищі загалом, зокрема, педагогічної взаємодії.

Когнітивно-змістовий компонент готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до педагогічної взаємодії відображає рівень сформованості знань про педагогічну взаємодію у професійній діяльності, вмінь і навичок її здійснювати у безпосередній професійній діяльності. Сутність операційно-діяльнісного компоненту полягає у наявності спеціальних вмінь і навичок здійснення педагогічної взаємодії у практиці діяльності соціальних працівників. Такі вміння й навички розвиваються як у процесі аудиторної, так і позааудиторної діяльності студентів, а також у процесі їх неформальної освіти.

Рефлексивно-оцінний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії відображає стан особистості студента та його спрямованість на усвідомлення сформованості

готовності до педагогічної взаємодії. Адекватна самооцінка та рефлексія стану сформованості готовності до взаємодії сприяє зростанню професіоналізму майбутніх фахівців соціальної сфери, забезпечує власне самовдосконалення, використовуючи самоаналіз, саморегуляцію, самоконтроль.

Сформульовано висновок про необхідність побудови авторської технології формування готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі навчання у закладі вищої освіти.

Ключові слова: готовність; соціальний працівник; педагогічна взаємодія; структура готовності; професійна мотивація; професійна діяльність соціального працівника.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Українське суспільство сьогодні, як ніколи, потребує вирішення проблеми налагодження позитивних стосунків між людьми, вирішення складних соціальних проблем окремих осіб та цілих соціально незахищених груп, профілактики конфліктів у соціальному середовищі, комунікативної й соціальної культури відносин між людьми та ін. Для вирішення цих завдань потрібна значна професійна група відповідно підготовлених фахівців соціальної сфери, що мають сформовані знання, вміння й навички здійснювати ефективну взаємодію різних видів (у тому числі й педагогічну) в професійній діяльності. Ці знання, вміння й навички мають бути доповнені відповідними особистісними характеристиками майбутнього соціального працівника, що уможливають ефективне виконання ним своїх професійних функцій, серед яких і педагогічна взаємодія з клієнтом.

У сукупності знань, вмінь і навичок, та особистісних характеристик майбутнього фахівця соціальної сфери формується його готовність до педагогічної взаємодії як одного з важливих складників професійної готовності до здійснення всіх видів діяльності у своїй професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Готовність до професійної діяльності, як свідчить проаналізована нами наукова література (А. Гулеватий, 2005 [1]; В. Жукова, 2011 [2]; Р. Моцик, 2013 [3]; Л. Потапкіна, 2015 [4]; Л. Прудка, 2013 [5] та ін.), об'єднує у своєму трактуванні особистісно-мотиваційне ствердження майбутнього фахівця, здатність виконувати професійні обов'язки, самоосвічуватися, вміння долати перешкоди в професійному зростанні, досягати успіху та ін. У більшості наукових праць наголошується на тому, що готовність до

професійної діяльності – це складне динамічне особистісне новоутворення, що відображає активний стан особистості майбутнього фахівця, що розвивається під впливом сформованого комплексу професійних знань, умінь і навичок (Л. Потапкіна, 2015 [4]). Найбільш суттєвим сегментом всіх проаналізованих нами наукових джерел є ті, що відображають проблему формування готовності до діяльності майбутніх педагогів; так, Н. Іпполітова, М. Колесников, О. Соколова (2006) [6] присвятили дослідження обґрунтуванню системи формування готовності студентів педагогічного вишу; Л. Султанова (2007) [7] – готовності студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідницької діяльності; Н. Чорна (2012) [8] – готовності майбутніх педагогів до саморозвитку; Т. Лозицька (2011) [9] – зміст готовності майбутніх педагогів до використання медіа; Т. Пащенко (2018) [10] – готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів; Ю. Вербиненко (2013) [11] – загальним основам структури готовності до педагогічної діяльності; С. Литвиненко (2005) [12] формуванню готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності; І. Болотнікова (2010) [13] – факторам психологічної готовності до педагогічної діяльності; Г. Ржевський (2012) [14] – психологічній готовності магістрів до педагогічної діяльності та ін.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – обґрунтувати структуру названої готовності та з'ясувати зміст її компонентів. Аналіз наукових джерел дає підстави свідчити, що проблема структурування готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії ще не стала предметом окремого наукового дослідження, що й зумовило мету нашого дослідження.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

1. На основі аналізу педагогічних, соціально-педагогічних, психологічних, психолого-педагогічних наукових джерел уточнити зміст базових категорій дослідження.
2. Проаналізувати наукові праці з проблеми готовності до діяльності майбутніх соціальних працівників.
3. Охарактеризувати структуру готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії з урахуванням мотиваційного, когнітивно-змістового, операційно-діяльнісного та рефлексивно-оціночного компонентів.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

У категоріально-понятійному відношенні поняття готовності часто співвідносять з поняттями «кваліфікація», «компетенція», «компетентність», «підготовленість», оскільки:

1) Всі ці поняття представляють сукупність професійних знань, вмінь і навичок;

2) В кожному з цих понять відображено певний комплекс особистісних якостей майбутнього фахівця;

3) Кожне з названих понять відображає процес професійного розвитку в його динаміці, системності, складних нелінійних зв'язках між компонентами тощо.

Водночас поняття готовності має й свою специфіку відносно наведених суміжних понять: готовність – це своєрідна межова характеристика професійної кваліфікації, компетентності; після проходження цієї межі випускник закладу вищої освіти (ЗВО) може систематично нарощувати свої професійні компетенції, поглиблювати свою кваліфікацію, однак необхідність постановки питання про готовність виникне знову в тому випадку, коли з'явиться нове завдання, нова вершина для професійних досягнень. Представлений висновок став основою для аналізу поняття готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії та обґрунтування її структури.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У процесі дослідження нами використовувався комплекс дослідницьких методів: аналізу для вивчення наукових джерел з проблеми структурування готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії; порівняння – з метою співставлення наукових позицій різних авторів; синтезу – для конструювання матриці структурування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності та розробки власної структури готовності названих фахівців до педагогічної взаємодії; інтерпретації – з метою пояснення та обґрунтування власної авторської позиції в досліджуваній проблемі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Як і щодо самого поняття готовності до професійної діяльності, так і стосовно структури цього феномена, у науковців існують різні позиції, обумовлені галуззю їхніх наукових пошуків, досвідом практичної

підготовки фахівців у системі вищої освіти, завданнями дослідницького процесу та ін. Так, М. Д'яченко та Л. Кандибович (1996) [15] у структурі готовності до професійної діяльності виокремили мотиваційний, орієнтаційний, операціональний, вольовий та оціночний складники; Н. Іпполітова, М. Колесников, О. Соколова (2006) [6] – особистісний, когнітивний, праксеологічний; М. Томчук (2010) [16] – мотиваційну, когнітивну, операційно-процесуальну та емоційно-вольову складові; Ю. Вербиненко (2013) [11] – змістово-операційний, мотиваційно-цільовий, оцінний, ціннісно-орієнтаційний, комунікативно-інформаційний, креативний компоненти; С. Кубіцький (2002) [17] – ціннісно-мотиваційний, когнітивний, практичний і оцінний компоненти; І. Заблоцька (2017) [18] – мотиваційний, змістовий, операційний, комунікативний; О. Пехота (1997) [19] – мотиваційно-цільовий, змістовий, операційний, інтеграційний.

Зазначимо, однак, що серед проаналізованих нами наукових публікацій (50 наукових джерел, за випадковою вибіркою за ключовим словосполученням «структура готовності») було виявлено небагато праць, що відображають проблему структури *готовності до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників, і жодної – стосовно формування готовності до взаємодії* (соціальної, комунікативної, психологічної, педагогічної тощо). На нашу думку, це лише посилює актуальність обраної для дослідження проблеми; щодо структури готовності названих фахівців, то варто назвати в цьому сенсі публікації Т. Голубенко, 2012 (з проблеми готовності соціальних працівників до патронажної роботи) [20], Д. Данко, 2012 (щодо готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до медико-соціальної діяльності) [21], А. Лози та Р. Лаврецького, 2008 (питання психологічної готовності соціальних працівників до діяльності) [22], О. Моренко, 2018 (готовність до професійного самовдосконалення) [23], Н. Павлишиної, 2014 (стосовно готовності названих фахівців до діяльності в закладах соціального обслуговування) [24], О. Піонтківської, 2018 (готовність соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку) [25], О. Повідайчик, 2018 (готовність названих фахівців здійснювати наукові дослідження) [26], Ю. Рябової, 2016 (готовність соціальних працівників до роботи в багатонаціональному середовищі) [27], В. Савіцької, 2015 (готовність означених фахівців до діяльності на засадах парксеології) [28], Г. Слосанської, 2019 (зміст та структура готовності фахівців соціальної сфери до роботи в територіальній громаді) [29], К. Червоненко, 2018 (готовність майбутніх соціальних працівників до організації

волонтерства) [30], О. Філь, 2010 (готовність названих фахівців до використання казкотерапії) [31].

Матриця структурування готовності до різних видів діяльності майбутніх фахівців (усього 50 наукових джерел) засвідчила про переважання мотиваційного (мотиваційно-ціннісного, мотиваційно-цільового) компонента названої готовності (47 виборів), когнітивного й операційного (діяльнісного, праксеологічного) – по 42 вибори, оцінного (оцінно-рефлексивного, рефлексивного) – 22 вибори, особистісного – 18 виборів. Натомість такі складники як комунікативний, емоційний, креативний, психофізіологічний – зайняли суттєво менший сегмент.

На підставі розробленої нами матриці структурування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, та проаналізованих наукових праць з проблеми готовності до діяльності майбутніх соціальних працівників, ми представляємо структуру готовності названих фахівців до педагогічно взаємодії у вигляді *сукупності таких компонентів – мотиваційного, когнітивно-змістового, операційно-діяльнісного, рефлексивно-оцінного.*

У зазначеній структурі важливе місце займає *мотивація* студента – майбутнього соціального працівника – до різних типів взаємодії з клієнтом та в професійному середовищі загалом, зокрема, педагогічної взаємодії. Як свідчить дослідження Н. Іванової (2016) [32], діяльність людини завжди є полімотивованою; означені мотиви мають свою ієрархію, вони змінюються залежно від професійних інтересів, установок та здатності особистості до професійного зростання. На думку В. М'ясищева (1998) [33], лише третина професійного успіху людини залежить від її інтелектуального розвитку, натомість дві третини – від наявних професійних мотивів, що спонукають до ефективної професійної діяльності. Професійна мотивація має дві взаємопов'язані сторони – спонукальну (уявлення про потреби, цілі, інтереси, прагнення особистості) й регулятивну (активізація і спрямованість поведінки).

В. Семиченко (2004) [34] поділяє мотиви залежно від виду діяльності людини і тому пропонує класифікувати їх на професійні, пізнавальні, широко- і вузькосоціальні, процесуально-змістовні, матеріальні й утилітарні. Н. Іванова (2016) [32] визначила основні чинники, що впливають на розвиток мотивації фахівця: професійна компетентність, особливості психіки, умови діяльності, та професійні вимоги. Інтерпретуючи думку дослідниці, ми представили ці чинники на рис.

Рис. Основні вимоги, що визначають професійну мотивацію майбутніх соціальних працівників, у контексті їх здатності до педагогічної взаємодії

Мотивація до сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії безпосередньо впливає на рівень сформованості знань, вмінь і навичок реалізації названої взаємодії у професійній діяльності. Тому другим компонентом готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до педагогічної взаємодії ми визначили **когнітивно-змістовий**, який відображає рівень сформованості знань про педагогічну взаємодію у професійній діяльності, вмінь і навичок її здійснювати у безпосередній професійній діяльності. У науковому доробку В. Сластьоніна (1997) когнітивний компонент охарактеризовано як такий, що забезпечує «вільний і варіативний вибір нових знань, нових цілей, цінностей та особистісних смислів» [35]. У межах когнітивно-змістового компонента ми вбачаємо зв'язок між пізнавальними процесами студентів та змістом навчальних дисциплін, що пропонуються їм для вивчення, а також змістом тої неформальної частини змісту освіти, яку їм вдається опанувати у процесі професійної підготовки. Як свідчить проведений нами вище аналіз навчальних планів ЗВО – учасників експерименту, жоден з них не містить навчальних дисциплін, що безпосередньо стосуються формування готовності студентів до педагогічної взаємодії у професійній діяльності соціального працівника; тому з метою проведення ефективної

експериментальної роботи *варто концентрувати увагу на введенні змістових інновацій у навчальні дисципліни, що безпосередньо чи опосередковано стосуються формування названої готовності, а також спиратися на можливості неформальної освіти майбутніх фахівців соціальної сфери.*

Погоджуємося з думкою О.Вовк (2015) стосовно того, що «центральним актом когнітивного (пізнавального) процесу (переробки інформації та психічної регуляції) є ухвалення рішення, вирішення оригінальних завдань» [36]. Такі рішення стосуються вирішення конкретних соціальних проблем клієнта, а інструментом і провідним чинником, що спонукає до їх вирішення виступає педагогічна взаємодія.

На нашу думку, професійні знання майбутнього соціального працівника, що стосуються педагогічної взаємодії, повинні включати: знання про категорію взаємодії в широкому та вузькопрофесійному значенні; про види і типи взаємодії у живій природі та соціальній сфері; про поняття педагогічної взаємодії; обізнаність з теоретичними засадами педагогічної взаємодії – її метою, завданнями, принципами здійснення; обізнаність з основними видами педагогічної взаємодії, суб'єктами цієї взаємодії у соціальній сфері; знання про вимоги до міжособистісної взаємодії та її зв'язок з педагогічною взаємодією; про особливості здійснення педагогічної взаємодії у процесі соціального консультування, посередництва, медіації тощо; про методики і техніки педагогічної взаємодії у діяльності соціального працівника; про основні проблеми і ризики впровадження педагогічної взаємодії у професійній діяльності соціального працівника.

На підставі аналізу змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО можемо дійти висновку, що *наявні на сьогодні навчальні плани та програми навчальних дисциплін фрагментарно забезпечують знання про педагогічну взаємодію як основу формування готовності студентів до її здійснення; натомість цілісної й системної підготовки до педагогічної взаємодії соціальних працівників ЗВО не здійснюють. Такий висновок вимагає побудови авторської технології формування готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі навчання у закладі вищої освіти.*

Знання студентів про педагогічну взаємодію не завершують процесу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до її здійснення. Тому важливо врахувати ті види діяльності студентів, які можуть бути реалізовані у процесі професійної підготовки з метою формування готовності до названої взаємодії. Для цього до структури готовності нами

було введено **операційно-діяльнісний компонент**, сутність якого полягає у наявності спеціальних вмінь і навичок здійснення педагогічної взаємодії у практиці діяльності соціальних працівників. Означені вміння й навички розвиваються як у процесі аудиторної, так і позааудиторної діяльності студентів, а також у процесі їх неформальної освіти. Отож, у ході формування готовності до педагогічної взаємодії майбутній соціальний працівник повинен *вміти*: формулювати мету, завдання педагогічної взаємодії; визначати специфіку педагогічної взаємодії залежно від конкретної соціальної ситуації клієнта, його віку та соціального стану; використовувати набуті знання про педагогічну взаємодію в практиці квазіпрофесійної та професійної діяльності; встановлювати ефективні комунікативні відносини з клієнтом; здійснювати педагогічну взаємодію у ході квазіпрофесійної та професійної діяльності під час виробничих практик; здійснювати аналіз, узагальнення результатів педагогічної взаємодії; дотримуватися етичних норм та принципів у педагогічній взаємодії з клієнтом.

Для реалізації цього компонента готовності може бути використана система практичних завдань для майбутніх соціальних працівників, реалізованих у ході вивчення ними дисциплін, позначених нами як «безпосередньо пов'язані з формуванням готовності до педагогічної взаємодії», а саме: «Соціальне лідерство та командоутворення», «Основи сценарної роботи та арт-терапії», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Технології соціальної роботи», «Тренінг комунікативності та асертивності», «Основи консультування», «Психолого-педагогічна терапія», «Соціальний супровід сім'ї».

Рівень сформованості знань, умінь і навичок здійснення педагогічної взаємодії у студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери – має підлягати певній рефлексії з боку самих студентів, та оцінці – з боку інших суб'єктів освітнього процесу. Тому четвертим компонентом готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії ми обрали **рефлексивно-оцінний**. Рефлексія, як свідчить наукова література (О. Березюк, О. Мудра 2014; О. Керекеша, 2008; Є. Співаковська, 2014; Г. Щедровицький, 1995 та ін.), відображає стан особистості студента та його спрямованість на усвідомлення сформованості готовності до педагогічної взаємодії. Адекватна самооцінка та рефлексія стану сформованості готовності до взаємодії сприяє зростанню професіоналізму майбутніх фахівців соціальної сфери, забезпечує власне самовдосконалення, використовуючи самоаналіз, саморегуляцію, самоконтроль. На нашу думку, належний рівень сформованості цього

компонента можливий за умови активності самих студентів. Крім того, ефективна рефлексія – це тривалий процес, що потребує глибинної роботи майбутніх фахівців над собою, своєю майбутньою професією, її статусом в українському суспільстві та ін. Студенти рефлексують не лише свою підготовленість на рівні знань та вмінь здійснювати педагогічну взаємодію, але й себе як суб'єктів означеної взаємодії. Ефективним механізмом розвитку оцінно-рефлексивного компонента готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії є створення в освітньому просторі ЗВО рефлексивного середовища з відповідними механізмами, що уможливають адекватну оцінку студентами і себе, і своєї діяльності з формування готовності до взаємодії. О. Бескровний, С. Тернов та В. Фортуна (2016) [37] пропонують кілька механізмів створення такого середовища, які відповідно до проблеми нашого дослідження може бути викладено в такій інтерпретації:

- Створення професійних ситуацій педагогічної взаємодії в навчальному процесі, під час вивчення фахових дисциплін.
- Розвиток командної роботи студентів, формування вмінь і навичок колективної діяльності.
- Розвиток діалогічних, тренінгових, дискусійних, ігрових форм навчальної діяльності студентів під час вивчення фахових дисциплін.
- Можливість ефективного обміну досвідом здійснення педагогічної взаємодії у квазіпрофесійній та професійній діяльності.

На нашу думку, саме у розвитку рефлексивно-оцінного компонента велике значення мають неформальні методи і форми навчання студентів – як допоміжні до вивчення фахових дисциплін. Таке місце неформальної освіти ми вбачаємо в тому, що вона оптимізує різноманітні самопроцеси майбутніх фахівців, адже рішення про участь у тренінгах, курсах, додаткових заняттях, гуртках студенти мають прийняти самі – отже, це вияв їх прагнення до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, нами обґрунтовано зміст та структуру готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. Встановлено, що в категоріально-понятійному відношенні поняття готовності часто співвідносять з поняттями «кваліфікація», «компетенція», «компетентність», «підготовленість», що впливає і на структурування цього феномена.

Сформульовано висновок, що готовність – це своєрідна межа характеристика професійної кваліфікації, компетентності; після проходження цієї межі випускник ЗВО може систематично нарощувати свої професійні компетенції, поглиблювати свою кваліфікацію, однак необхідність постановки питання про готовність виникне знову в тому випадку, коли з'явиться нове завдання, нова вершина для професійних досягнень. На підставі аналізу численних наукових праць готовність майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії подано в сукупності *мотиваційного, когнітивно-змістового, операційно-діяльнісного, рефлексивно-оцінного* компонентів.

Перспектива подальших досліджень пов'язується нами з побудовою авторської технології формування готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі навчання у закладі вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] А. Гулеватий, «Формування психологічної готовності майбутніх фахівців з вищою освітою до використання комп'ютерної техніки», автореф. дис. канд. наук: 19.00.07; Хмельницький нац. ун-т. Хмельницький, 2005.
- [2] В. Ф. Жукова, «Психолого-педагогический анализ категории "психологическая готовность"», *Вестник филиала Российского гос. ун-та в г. Сургуте*, Т. 4, № 5, с. 32–35, 2011.
- [3] Р. Моцик, «Формування готовності майбутніх учителів початкових класів використовувати персональний комп'ютер як засіб навчальної діяльності», автореф. дис. канд. наук: 13.00.04; Ін-т інформаційних технологій та змісту освіти НАПН України. Київ, 2009.
- [4] Л. В. Потапкіна, «Готовність до професійної діяльності як психолого-педагогічна проблема», *Зб. наук. праць Національної академії держ. прикордонної служби України*, № 1(19), с. 198–207, 2015. (Серія «Педагогічні науки»).
- [5] Л. Прудка, «Обґрунтування формування інтегративної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності», автореф. дис. канд. наук: 13.00.04. Київ, 2013.
- [6] Н. В. Ипполитова, М. А. Колесников, и Е. А. Соколова, *Система профессиональной подготовки студентов педагогического вуза: личностный аспект: монография*. Шадринск, Россия: Исеть, 2006.

- [7] Л. Ю. Султанова, «Формування готовності студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідної діяльності», автореф. дис. канд. наук: 13.00.04. Київ, 2007.
- [8] Н. Б. Чорна, «Сутність та структура готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей», *Вісник Запорізького нац. ун-ту*, № 1, с. 192–196, 2012. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/ped-1-2012/192-196.pdf>
- [9] Т. Ю. Лозицька, «Сутність готовності майбутніх учителів до використання медіа у професійній діяльності», *Науковий вісник Донбасу*, № 1, 2011. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN13/111tyupd.pdf>
- [10] Т. М. Пашенко, «Готовність педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів», *Вісник Глухівського нац. пед. ун-ту*, Вип. 2(2), с. 10–16, 2018.
- [11] Ю. Вербиненко, «Професійна готовність до педагогічної діяльності», *Професійна підготовка педагога в контексті європейських інтеграційних процесів: зб. наук. праць Дрогобицького держ. пед. ун-ту*. Дрогобич, 2013. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12274/1/Professional.pdf>
- [12] С. А. Литвиненко, «Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності», автореф. дис. д-ра наук; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2005.
- [13] І. В. Болотнікова, «Фактори психологічної готовності до педагогічної діяльності», *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АНН України, Т. III, Ч. 9, 2002. [Електронний ресурс]. Доступно: http://www.rusnauka.com/SND/Psihologia/10_bolotnikova.d oc.htm.
- [14] Г. Ржевський, «Психологічна готовність магістрів до педагогічної діяльності», *Актуальні проблеми психології*; *Вісник КНТЕУ*, № 4, с. 73–86, 2012.
- [15] М. И. Дьяченко, и Л. А. Кандыбович, *Психологические проблемы готовности к деятельности*. Минск, Белоруссия: Изд-во Белорус. ун-та, 1976.

- [16] М. І. Томчук, «Методологічні засади дослідження та формування психологічної готовності до діяльності», *Психологія і суспільство*, № 4, с. 41–46, 2010.
- [17] С. О. Кубіцький, «Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності», автореф. дис. канд. наук: 13.00.04; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2002.
- [18] І. В. Заблоцька, «Готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців сфери послуг як педагогічна проблема», *Наукові записки Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. ст.*, Вип. СХХХV(135), с. 90–97, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/24192/1/ZA_BLOTSKA%20IRYNA.pdf.
- [19] Е. Н. Пехота, «Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя», дисс. д-ра пед. наук: 13.00.04. Киев, 1997.
- [20] Т. О. Голубенко, «Складові готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку», *Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя*, Вип. 5, с. 164–168, 2012. (Серія «Психолого-педагогічні науки»).
- [21] Д. В. Данко, «Компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до використання технологій медико-соціальної роботи в професійній діяльності», *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту*, Вип. 24, с. 43–45, 2012.
- [22] А. С. Лоза, та Р. В. Лаврецький, «Психологічна готовність та адаптація соціального працівника до професійної діяльності», *Соціальна робота в Україні: теорія і практика: наук.-метод. журн.* Київ: ТОВ Вид-во «Аспект-Поліграф», № 3/4, с. 154–161, 2014. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/20524/1/LozzaLavretskyi.pdf>.
- [23] О. Моренко, «Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення», *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 10, с. 119–131, 2018.
- [24] Н. Б. Павлишина, «Структура готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування», *Освітологічний дискурс*, № 2(6), с. 141–151, 2014.
- [25] О. Г. Піонтківська, «Готовність соціальних працівників до здійснення соціально-психологічної підтримки людей похилого віку», *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка*

- НАПН України. Екологічна психологія, Т. VII, вип. 45, с. 263–272, 2018. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v7/i45/26.pdf>
- [26] О. С. Повідайчик, «Аналіз стану готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності», *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, Вип. 1, с. 183–187, 2018. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/142870>
- [27] Ю. М. Рябова, «Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі», автореф. дис. канд. наук: 13.00.04; Миколаївський держ. пед. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2015.
- [28] В. В. Савіцька, «Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах праксеологічного підходу», автореф. канд. наук; Рівненський держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2015.
- [29] Г. І. Слозанська, «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в територіальних громадах», дис. д-ра наук: 13.00.05; Тернопільський нац. пед. ун-т. Тернопіль, 2019.
- [30] К. Червоненко, «Зміст і структура готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді», *Social Work & Education*, Vol. 5, No 1, pp. 79–87, 2018.
- [31] О. В. Філь, «Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання казкотерапії у професійній діяльності», автореф. дис. канд. наук: 13.00.04; Класичний приват. ун-т. Запоріжжя, 2010.
- [32] Н. Г. Іванова, «Мотивація фахівця до професійної діяльності: поняття, зміст та функції», *Вісник Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, № 1(34), с. 21–24, 2016.
- [33] В. Н. Мясіщев, *Психология отношений. Избранные труды*. Москва, Россия: Ин-т практ. психологии, 1998.
- [34] В. А. Семиченко, *Проблемы мотивации поведения и деятельности человека: модульный курс психологии. Модуль «Направленность»: лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы*. Киев, Украина: Миллениум, 2004.
- [35] В. А. Слостенин, *Педагогика: инновационная деятельность*. Москва, Россия: Изд-во «Магистр», 1997, с. 84.
- [36] О. Р. Вовк, «Основні характеристики когнітивного компонента готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору», *Молодий вчений*, № 10(25), ч. 2, с. 130–133, 2015.

- [37] О. Бескровний, С. Тернов, та В. Фортуна, «Рефлексивно-оцінний компонент готовності студентів до науково-дослідницької діяльності», *Витоки педагогічної майстерності*, Вип. 17, с. 24–28, 2016.

STRUCTURE OF PREPAREDNESS OF FUTURE SOCIAL WORKERS FOR PEDAGOGICAL INTERACTION

Serhii Mykhniuk,

Postgraduate Department of Management and Educational Technology
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5694-2396>
serhiimykhniuk@gmail.com

Abstract. The article explores the concept and structure of readiness of future social workers for pedagogical interaction in the process of studying professional disciplines as a boundary characteristic of professional qualification, competence of a social sphere specialist; after passing this limit, the graduate of the Educational Institution can systematically increase their professional competencies and deepen their qualifications.

The matrix of structuring the readiness of future specialists for professional activity is designed; readiness of future social workers for pedagogical interaction is presented in a set of motivational, cognitive-semantic, operational-activity, reflexive-evaluative components. An important place in this structure is given to the motivation of the student – the future social worker – to different types of interaction with the client and in the professional environment in general, in particular, pedagogical interaction.

The cognitive-semantic component of the readiness of future social work specialists in the sphere for pedagogical interaction reflects the level of knowledge about pedagogical interaction in professional activity, skills and abilities to carry it out in direct professional activity. The essence of the operational component is the presence of special skills and abilities of pedagogical interaction in the practice of social workers. Such skills are developed both in the process of classroom and extracurricular activities of students, as well as in the process of their non-formal education.

The reflexive and evaluative component of the readiness of future social workers for pedagogical interaction reflects the state of the student's

personality and his focus on understanding the formation of readiness for pedagogical interaction. Adequate self-assessment and reflection of the state of formation of readiness for interaction contributes to the growth of professionalism of future specialists in the social sphere, provides its own self-improvement, using self-analysis, self-regulation, self-control.

The conclusion about necessity of construction of author's technology of formation of readiness of future social workers for pedagogical interaction in the course of training in an institution of higher education is formulated.

Keywords: readiness; social worker; pedagogical interaction; readiness structure; professional motivation; professional activity of a social worker.

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К ПЕДАГОГИЧЕСКОМУ ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ

Михнюк Сергей Викторович,

Аспирант кафедры управления и образовательных технологий

Национального университета биоресурсов

и природопользования Украины.

Киев, Украина.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5694-2396>

serhiimykhniuk@gmail.com

Аннотация. В статье обосновано содержание и структуру готовности будущих социальных работников к педагогическому взаимодействию в процессе изучения специальных дисциплин как предельной характеристики профессиональной квалификации, компетентности специалиста социальной сферы; после прохождения этой границы выпускник учреждения высшего образования (УВО) может систематически наращивать свои профессиональные компетенции, углублять свою квалификацию.

Спроектировано матрицу структурирования готовности будущих специалистов к профессиональной деятельности; готовность будущих социальных работников к педагогическому взаимодействию представлено в совокупности мотивационного, когнитивно-содержательного, операционно-деятельностного, рефлексивно-оценочного компонентов. Важное место в этой структуре отведено мотивации студента – будущего социального работника – к различным типам взаимодействия с клиентом и в профессиональной среде в целом, в частности, педагогического взаимодействия.

Когнитивно-содержательный компонент готовности будущих специалистов социальной сферы к педагогическому взаимодействию отражает уровень сформированности знаний о педагогическом взаимодействии в профессиональной деятельности, умений и навыков ее осуществлять в непосредственной профессиональной деятельности. Сущность операционно-деятельностного компонента заключается в наличии специальных умений и навыков осуществления педагогического взаимодействия в практике деятельности социальных работников. Такие умения и навыки развиваются как в процессе аудиторной, так и внеаудиторной деятельности студентов, а также в процессе их неформального образования.

Рефлексивно-оценочный компонент готовности будущих социальных работников к педагогическому взаимодействию отражает состояние личности студента и его направленность на осознание сформированности готовности к педагогическому взаимодействию. Адекватная самооценка и рефлексия состояния сформированности готовности к взаимодействию способствует росту профессионализма будущих специалистов социальной сферы, обеспечивает собственное самосовершенствование, используя самоанализ, саморегуляцию, самоконтроль.

Сформулирован вывод о необходимости построения авторской технологии формирования готовности будущих социальных работников к педагогическому взаимодействию в процессе обучения в учреждении высшего образования.

Ключевые слова: готовность; социальный работник; педагогическое взаимодействие; структура готовности; профессиональная мотивация; профессиональная деятельность социального работника.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] A. Hulevatyi, «Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv z vyshchoiu osvitoiu do vykorystannia kompiuternoї tekhniky», avtoref. dys. kand. nauk: 19.00.07; Khmelnytskyi nats. un-t. Khmelnytskyi, 2005.
- [2] V. F. Zhukova, «Psihologo-pedagogicheskij analiz kategorii "psihologicheskaya gotovnost"», Vestnik filiala Rossijskogo gos. un-ta v g. Surgute, T. 4, № 5, s. 32–35, 2011.

- [3] R. Motsyk, «Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv vykorystovuvaty personalnyi kompiuter yak zasib navchalnoi diialnosti», avtoref. dys. kand. nauk: 13.00.04; In-t informatsiinykh tekhnolohii ta zmistu osvity NAPN Ukrainy. Kyiv, 2009.
- [4] L. V. Potapkina, «Hotovnist do profesiinoi diialnosti yak psykholohopedahohichna problema», Zb. nauk. prats Natsionalnoi akademii derzh. prykordonnoi sluzhby Ukrainy, № 1(19), s. 198–207, 2015. (Seriiia «Pedahohichni nauky»).
- [5] L. Prudka, «Obgruntuvannia formuvannia intehtatyvnoi hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoi diialnosti», avtoref. dys. kand. nauk: 13.00.04. Kyiv, 2013.
- [6] N. V. Ippolitova, M. A. Kolesnikov, i E. A. Sokolova, Sistema professional'noj podgotovki studentov pedagogicheskogo vuza: lichnostnyj aspekt: monografiya. SHadrinsk, Rossiya: Iset', 2006.
- [7] L. Yu. Sultanova, «Formuvannia hotovnosti studentiv psykholohopedahohichnykh fakultetiv do naukovy-doslidnoi diialnosti», avtoref. dys. kand. nauk: 13.00.04. Kyiv, 2007.
- [8] N. B. Chorna, «Sutnist ta struktura hotovnosti do profesiinoho samorozvytku maibutnikh uchyteliv mystetskykh spetsialnostei», Visnyk Zaporizkoho nats. un-tu, № 1, s. 192–196, 2012. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/ped-1-2012/192-196.pdf>
- [9] T. Yu. Lozytska, «Sutnist hotovnosti maibutnikh uchyteliv do vykorystannia media u profesiinii diialnosti», Naukovyi visnyk Donbassu, № 1, 2011. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN13/11ltyupd.pdf>
- [10] T. M. Pashchenko, «Hotovnist pedahohichnykh pratsivnykiv do standartyzatsii pidhotovky molodshykh spetsialistiv», Visnyk Hlukhivskoho nats. ped. un-tu, Vyp. 2(2), s. 10–16, 2018.
- [11] Yu. Verbynenko, «Profesiina hotovnist do pedahohichnoi diialnosti», Profesiina pidhotovka pedahoha v konteksti yevropeiskykh intehtratsiinykh protsesiv: zb. nauk. prats Drohobytskoho derzh. ped. un-tu. Drohobych, 2013. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12274/1/Professional.pdf>
- [12] S. A. Lytvynenko, «Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do sotsialno-pedahohichnoi diialnosti», avtoref. dys. d-ra nauk; Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova.

Kyiv, 2005.

- [13] I. V. Bolotnikova, «Faktory psykholohichnoi hotovnosti do pedahohichnoi diialnosti», Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii: zb. nauk. prats In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka ANN Ukrainy, T. III, ch. 9, 2002. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: http://www.rusnauka.com/SND/Psihologia/10_bolotnikova.doc.htm.
- [14] H. Rzhhevskiy, «Psykholohichna hotovnist mahistriv do pedahohichnoi diialnosti», Aktualni problemy psykholohii; Visnyk KNTEU, № 4, s. 73–86, 2012.
- [15] M. I. D'yachenko, i L. A. Kandybovich, Psihologicheskie problemy gotovnosti k deyatel'nosti. Minsk, Belorussiya: Izd-vo Belorus. un-ta, 1976.
- [16] M. I. Tomchuk, «Metodolohichni zasady doslidzhennia ta formuvannia psykholohichnoi hotovnosti do diialnosti», Psykholohiia i suspilstvo, № 4, s. 41–46, 2010.
- [17] S. O. Kubitskyi, «Systema otsiniuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv do profesiinoi diialnosti», avtoref. dys. kand. nauk: 13.00.04; In-t pedahohiky i psykholohii prof. osvity APN Ukrainy. Kyiv, 2002.
- [18] I. V. Zablotska, «Hotovnist do profesiinoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv sfery posluh yak pedahohichna problema», Naukovi zapysky Nats. ped. un-tu im. M. P. Drahomanova. Serii: Pedahohichni nauky: zb. nauk. st., Vyp. CXXXV(135), s. 90–97, 2017. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/24192/1/ZA_BLOTSKA%20IRYNA.pdf.
- [19] E. N. Pekhota, «Individualizaciya professional'no-pedagogicheskoy podgotovki uchitelya», dis. d-ra nauk: 13.00.04. Kiev, 1997.
- [20] T. O. Holubenko, «Skladovi hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do patronazhnoi roboty z liudmy pokhyloho viku», Naukovi zapysky Nizhynskoho derzh. un-tu im. Mykoly Hoholia, Vyp. 5, s. 164–168, 2012. (Serii «Psykholoho-pedahohichni nauky»).
- [21] D. V. Danko, «Komponenty hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do vykorystannia tekhnolohii medyko-sotsialnoi roboty v profesiinii diialnosti», Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho nats. un-tu, Vyp. 24, s. 43–45, 2012.
- [22] A. S. Loza, ta R. V. Lavretskyi, «Psykholohichna hotovnist ta adaptatsiia sotsialnoho pratsivnyka do profesiinoi diialnosti», Sotsialna robota v Ukraini: teoriia i praktyka: nauk.-metod. zhurn. Kyiv: TOV Vyd-vo «Aspekt-Polihrاف», № 3/4, s. 154–161, 2014. [Elektronnyi resurs].

Доступно: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/20524/1/Loza_Lavretskyi.pdf

- [23] O. Morenko, «Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoho samovdoskonalennia», *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, № 10, s. 119–131, 2018.
- [24] N. B. Pavlyshyna, «Struktura hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoy diialnosti u zakladakh sotsialnoho obsluhovuvannia», *Osvitohichnyi dyskurs*, № 2(6), s. 141–151, 2014.
- [25] O. H. Piontkivska, «Hotovnist sotsialnykh pratsivnykiv do zdiisnennia sotsialno-psykholohichnoi pidtrymky liudei pokhyloho viku», *Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Ekolohichna psykholohiia*, T. VII, vyp. 45, s. 263–272, 2018. [Elektronnyi resurs].
Доступно: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v7/i45/26.pdf>
- [26] O. S. Povidaichyk, «Analiz stanu hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do naukovo-doslidnytskoy diialnosti», *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota*, Vyp. 1, s. 183–187, 2018. [Elektronnyi resurs].
Доступно: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/142870>
- [27] Yu. M. Riabova, «Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoy diialnosti v bahatonatsionalnomu seredovyshchi», *avto-ref. dys. kand. nauk: 13.00.04; Mykolaivskiy derzh. ped. un-t im. V. O. Sukhomlynskoho. Mykolaiv*, 2015.
- [28] V. V. Savitska, «Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoy diialnosti na zasadakh prakseolohichnoho pidkhodu», *avto-ref. kand. nauk; Rivnenskiy derzh. humanitar. un-t. Rivne*, 2015.
- [29] H. I. Slozanska, «Teoriia i praktyka profesiinoy pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do roboty v terytorialnykh hromadakh», *dys. d-ra nauk: 13.00.05; Ternopilskiy nats. ped. un-t. Ternopil*, 2019.
- [30] K. Chervonenko, «Zmist i struktura hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do orhanizatsii volonterskoy diialnosti uchnivskoy molodi», *Social Work & Education*, Vol. 5, No 1, pp. 79–87, 2018.
- [31] O. V. Fil, «Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do vykorystannia kazkoterapii u profesiinii diialnosti», *avto-ref. dys. kand. nauk: 13.00.04; Klasychniy pryvat. un-t. Zaporizhzhia*, 2010.
- [32] N. H. Ivanova, «Motyvatsiia fakhivtsia do profesiinoy diialnosti: poniattia, zmist ta funktsii», *Visnyk Kyiv. nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka*.

Viiskovo-spetsialni nauky, № 1(34), s. 21–24, 2016.

- [33] V. N. Myasishchev, *Psihologiya otnoshenij. Izbrannye trudy*. Moskva, Rossiya: In-t prakt. psihologii, 1998.
- [34] V. A. Semichenko, *Problemy motivacii povedeniya i deyatel'nosti cheloveka: modul'nyj kurs psihologii. Modul' «Napravlennost'»: lekcii, prakticheskie zanyatiya, zadaniya dlya samostoyatel'noj raboty*. Kiev, Ukraina: Millenium, 2004.
- [35] V. A. Slastenin, *Pedagogika: innovacionnaya deyatel'nost'*. Moskva, Rossiya: Izd-vo «Magistr», 1997, s. 84.
- [36] O. R. Vovk, «Osnovni kharakterystyky kohnityvnoho komponenta hotovnosti studentiv do humanistychnoho vyrishennia sytuatsii moralnoho vyboru», *Molodyi vchenyi*, № 10(25), ch. 2, s. 130–133, 2015.
- [37] O. Beskrovnyi, S. Ternov, ta V. Fortuna, «Refleksyvno-otsinnyi komponent hotovnosti studentiv do naukovo-doslidnytskoi diialnosti», *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*, Vyp. 17, s. 24–28, 2016.

*Стаття надійшла до редакції
30 жовтня 2020 року*